

ג. כתבו הראב"ד הרמב"ן והרשב"א, שלפי הנראה מסוגיות אחרות, גם באכילת כזית [או בכביצה לדעה אחת] ללא שביעה – חייבים בברכת המזון מדאורייתא, וא"כ אין הנשים מוציאות את האנשים אף בשאכלו פחות מכדי שביעה.

ואולם דעת הרמב"ם ושאר פוסקים שכזית – דרבנן. ויש סוברים שכביצה ומעלה – דאורייתא, כי הוא שיעור שביעה (תר"י; רבנו ירוחם טז,ז). ויש אומרים שאין שיעור קבוע אלא עד שישבע בפועל (החינוך תל). וכן פסק בבאור הלכה (קפד ד"ה בכזית). וכן נטה בספר אפיקי ים (ח"ב א). ובשו"ת חתם סופר (או"ח מט) צדד שאפילו אכל פחות מכזית ושבע – חייב בברכת המזון מהתורה אלא שישיראל החמירו על עצמם לאכול כזית. וע' בשבט הלוי (ח"ד כב וח"י מד,ג) שנקט עפ"ז שאם אכל ושבע, אפילו נמשכה אכילתו לאט, פחות משיעור כזית בכדי אכילת פרס' – צריך לברך.

ד. אין הנשים יכולות להוציא אנשים בברכה [אף בפחות מכדי שביעה] אלא כאשר הזכירו בברכתן ברית ותורה (עפ"י פוסקים). וי"א שאינן יכולות להוציא את האיש בברית ותורה (עפ"י או"ז ח"ב שסח. וע' גם בהגהות אשר"י פ"ק דמגילה אות ד מאו"ז). ואם השומע אמרן בעצמו – דנו בספרי אחרונים האם אפשר לצאת בברכה חציה בשמייעה מפי אחר וחציה מפי עצמו (ע"ע חדושי רעק"א; חזו"א או"ח ל,ב; שו"ת רב פעלים ח"א י; מנחת שלמה כ; קהלות יעקב ט; ברכת מרדכי ח"ב א. וע' או"ח קכו,ב באחרונים, ובבאור הלכה (נט ד"ה אם טעה). וצ"ע).

והחזו"ן איש (כה,ו-ז) צדד שאין הנשים מוציאות את האנשים אלא בברכת הזן לבדה, אבל בברכת הארץ אי אפשר מפני שאינן מחויבות באמירת 'ברית' ו'תורה' אף מדרבנן. וגם בברכת ירושלים נראה שאינן מוציאות, שהרי אינן במלכות (וכדלהלן מט.). ומכל מקום לא הכריע בדבר.

ה. הגרעק"א (בתשובה ח"א כה) דן באשה שאכלה כדי שביעה ומסופקת אם ברכה ברכת המזון – האם חייבת לשוב ולברך, כי הלא לגבי חיוב דאורייתא יש ספק-ספקא לפטור, שמא אינה חייבת כלל מהתורה ואת"ל חייבת, שמא ברכה כבר. ולגבי חיוב דרבנן – יש כאן ספק אחד ולקולא. והראה בדבר כמה צדדים.

הוא הדין בקטן שחיובו מדרבנן [כשהגיע לחינוך] – מוציא את הגדול שלא אכל כדי שביעה. באמת אמרו: בן מברך לאביו ועבד לרבו ואשה לבעלה, אבל אמרו חכמים: תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו. כן יוצא על פי גרסתנו. ואולם דעת הרמב"ן (במלחמות ה') שקטן לעולם אינו מוציא את הגדול, כי גם כשהגיע לחינוך אינו בכלל 'חיוב', אלא כאן מדובר בקטן שהגיע לכלל שנותיו [וגרסה אחרת היתה לו בגמרא. או מדובר בגמ' כשעונה אחריו מה שהוא אומר. רשב"א. וע' גם בתשב"ץ ח"א קסח]). ויש מי שכתב שמדין תורה הקטן מוציא את הגדול אפילו נתחייב הלה מדאורייתא, ורק מדרבנן אין מוציא (עפ"י ים של שלמה ב"ק פ"ז לו). ואולם אחרונים הוכיחו שמדין תורה אינו מוציא כיון שאינו מחויב בדבר מהתורה [ונפקא מינה שאם אין ידוע בודאות שהביא סימני גדלות לא יוציא את הגדול ידי חובתו בברכת המזון דאורייתא] (עפ"י מגן אברהם קצט סק"ז).

דפים כ – כב

- לד. א. מה דינו של בעל-קרי לקריאת שמע, תפילה וברכות?
ב. האם הרהור כדיבור דמי אם לאו?

א. עזרא תיקן טבילה לבעלי קריין לעסוק בתורה. וכשלא טבל – מהרהר בלבו קריאת שמע ואינו מוציא מפיו, ואינו מברך אפילו בהרהור, לפי שקריאת שמע מדאורייתא (וגם לדעת הסובר ק"ש דרבנן – כאשר לא הזכיר יציאת מצרים חייב מן התורה לקרוא. ראשונים) ואילו הברכות – דרבנן. ועל המזון מברך לאחריו (בהרהור) ולא לפניו, מפני אותו הטעם. רבי יהודה אומר: מברך לפניו ולאחריו [בפיו – עשאן ר' יהודה כהלכות דרך ארץ. כב.].

וכן אינו מתפלל [לת"ק], אף לא בהרהור – כי תפילה דרבנן (עכ"פ זמנה וקביעות נוסחה, לדעת הרמב"ם). ואם התחיל ונזכר באמצע תפילתו שהוא בעל קרי – יקצר (כל ברכה וברכה).

א. נחלקו הראשונים האם רבי יהודה נחלק רק על ברכות (תר"י ועוד), או גם על קריאת שמע, שקורא בפיו ולא בהרהור (שיטמ"ק).

ב. הירושלמי מפרש (וכן פירש הגר"א בשנות אליהו) מחלוקת תנא קמא ור' יהודה במשנתנו בברכות דרבנן, האם מהרהר בלבו או אומן בפיו, אבל קריאת שמע וברכת המזון – לכל הדעות אומר בפה (ודעת תנא קמא במשנתנו היא דעת ר' מאיר בברייתא – להלן כב.).

ג. עוד אמרו בירושלמי שאם יש לו מים לטבול לדברי הכל לא יקרא ולא יברך עד שיטבול).

רבי יהודה בן בתירא אומר: אין דברי תורה מקבלים תומאה (ובעל קרי מותר בד"ת). וכן נהגו העולם (כן מסר זעירי וכן הורה רב נחמן בר יצחק).

כמה מהראשונים סוברים שלענין תפלה לא בטלה התקנה, ואין לבע"ק להתפלל עד שיטבול (רב האי גאון, ומובא ברי"ף וברמב"ם וברא"ש; ספר הישר ועוד. ז'כן המנהג בכל ארץ שנער וספרד). ומועילה נתנית ט' קבין (ראשונים). ולשון הרמב"ם: שאין בע"ק מתפלל עד שרוחץ כל בשרו במים משום הכן... אבל חולה... פטור מן הרחיצה' – ולא הזכיר טבילה כבעיקר התקנה. ונראה שטבילה הצריכו רק כדי שלא יהיו מצויין וכו' אבל לאחר שטלה התקנה, רחיצה זו לתפילה אינה אלא משום 'הכון'). וכמה ראשונים כתבו להקל גם בתפילה (ר"י, ר"ד, ר"א"ה ועוד). וע"ע להלן.

ב. רבינא אמר: הרהור כדיבור דמי. ואעפ"כ בעל קרי מהרהר ואינו מוציא מפיו – כמו שמצינו בסנין שהוצרכו טבילה על דיבור (והרי שומע כעונה, וכאילו הוציאו דיבור בפה. תוס'), ולא מצינו חיוב טבילה על הרהור. רב חסדא אמר: הרהור לאו כדיבור דמי, ואעפ"כ בעל קרי מהרהר, הגם שאינו יוצא ידי חובתו – שחייבוהו חכמים במצוות דאורייתא להרהר עכ"פ בלבו.

א. לדעה ראשונה שהרהור כדיבור, כתב רש"י שכל אדם יוצא ידי חובתו בהרהור. ויש ראשונים שכתבו שלא הותר אלא לאנוס כגון בע"ק.

והגרעק"א כתב (בשו"ת ח"ב קנא) שמדרבנן צריך שיוציא בשפתיו אף אם הרהור כדיבור.

ב. רוב הראשונים סוברים שלהלכה הרהור לאו כדבור. ודעת הרי"ד והרי"א ז' שהרהור כדבור (ויש סוברים כן בדעת הרמב"ם, מלבד בקריאת שמע שצריך להשמיע לאוניו – ע' שאגת אריה ו. וע"ע ב"ה או"ח סב; שו"ע הגר"ז קפה, ג.). הלכך המהרהר בלבו חוזר וקורא. וכן מי שברך בהרהור – החוזר ומברך בפה לא הפסיד (עפ"י משנ"ב). ויש מי שכתב שזה שפסקו הראשונים 'הרהור לאו כדבור' – מספק הוא (עפ"י שו"ת דברי יואל א.).

וכן המתפלל בלבו, מצדד המגן-אברהם שלא יצא. וכן כתב בספר נפש החיים (פ"ה) וכן הגר"ז בשו"ע שלו (קא). וכן דעת הפרייחדש ועוד (ע' באור הלכה קא ד"ה בלבו. וכ"כ בכף החיים. אבל בילקוט יוסף כתב שיתפלל שנית בתנאי תפלת נדבה).

ואם היה אנוס והוצרך להרהר, יש אומרים שיצא בק"ש ובתפילה ובברכת המזון (ע' פרי מגדים קפה בא"א סק"א ובמ"ז סק"ב). ואולם כמה אחרונים חולקים (וכן נקט המשנ"ב סב סק"ז).

דף כא

- לה. א. ברכות המזון וברכות התורה לפנייהם ולאחריהם – מדאורייתא או מדרבנן?
 ב. האם קריאת שמע וברכותיה מדאורייתא או מדרבנן? ומאי נפקא מינה?
 ג. ספק התפלל ספק לא התפלל – מה דינו?
 ד. היה עומד בתפילה ונזכר שהתפלל – מה דינו?
 ה. התחיל תפילת חול בשבת – מה דינו?
 ו. מי שהתפלל ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללים – מה יעשה? ומה הדין כשלא התפלל עדיין?
 ז. האם יחיד אומר קדושה?
 ח. האם יש להפסיק באמצע התפילה ליהא שמיה רבא?
- א. ברכת המזון לאחריה – מדאורייתא (ואכלת ושבעת וברכת). לפנייה – מדרבנן [שאיין ללמוד ב'קל וחומר' מברכת התורה, שכן תורה חיי עולם היא].
 ברכת התורה לפנייה – מדאורייתא (כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלקינו. מקורות נוספים לברכת התורה דרשו התנאים להלן (מה:): קל וחומר מברכת המזון, או גורה שוה 'לך לך' מברכהמ"ז, או מ'טובה'). לאחריה – מדרבנן [שאיין ללמוד ב'קל וחומר מברכת המזון – שכן נהנה].
 מסתבר שאעפ"י שחיוב הברכה קודם הלימוד הוא מן התורה, אם אחד אינו יודע או אינו יכול לברך – אין עליו איסור ללמוד (עפ"י מנחת שלמה צא. א. ומשמע מדבריו שם שאף מדרבנן אינו אסור. וע"ש בסי' יח. ת. וצ"ע).
- ב. לדברי רב יהודה (אמר שמואל), קריאת שמע – דרבנן (ובשכבך ובקומך – בדברי תורה מדבר). ולדברי רבי אלעזר – דאורייתא.
 ברכות קריאת שמע – מדרבנן. חוץ מברכת 'אמת ויציב' שהיא מדאורייתא משום הזכרת יציאת מצרים שבה – אם לא הזכיר יציאת מצרים בקריאת שמע.
 ונפקא מינה בספק; שבחיוב דאורייתא חוזר וקורא ובדרבנן אינו חוזר.
- א. להלכה נוקטים רוב הפוסקים שקריאת שמע דאורייתא. וכיון שצריך לחזור מפני הספק, קורא את כולה עם ברכותיה (עפ"י רמב"ם ק"ש ב, ג; או"ח סז. ופרשו אחרונים הטעם משום חוקת חיוב שעליו – ע' פמ"ג שם; הדושי רעק"א או"ח קפד; כתב סופר או"ח ל. ולפ"ז יתכן שאף אם ק"ש דרבנן חוזר וקורא).
 ב. בספק 'אמת ויציב' שחוזר וקורא משום הזכרת יציאת מצרים; לדעת רבנו יונה יחתום הברכה כרגיל, 'בא"י גאל ישראל'. ואעפ"י שכבר יצא ידי חובתו מדאורייתא בהזכרת יציאת מצרים, הואיל והוצרך לחזור צריך לומר הברכה כולה כתיקנה (וכן נקט בפשיטות הגרעק"א בתשובה, ח"א כה). ויש חולקים (דעה זו מובאת בתר"י שם).
 ג. נסתפק גם על קריאת שמע [דהיינו פרשת 'ויאמר'] וגם על 'אמת ויציב' – י"א שיקרא 'ויאמר' ושוב לא יאמר 'אמת ויציב' וי"א שיקרא שתיהן וי"א 'אמת ויציב' בלבד (ע' בתוס' ובשטמ"ק ובמאירי כאן; מג"א וש"פ סז).
- ג. ספק התפלל ספק לא התפלל; רבי אלעזר אמר: אינו חוזר ומתפלל. ורבי יוחנן אמר: ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו.

א. לדברי רבי אלעזר אינו חייב, אבל הרשות בידו להתפלל (ראב"ד, תר"י). והרשב"א נקט כדברי גאון שאסור לו להתפלל.

ב. לדעת רוב הפוסקים הלכה כרבי יוחנן, שהמסופק אם התפלל חוזר ומתפלל. והרשב"א פרש שאינו חובה אלא אם רצה טוב וראוי הדבר. וראבי"ה (סד) הביא מרבנו חננאל לפסוק כר' אלעזר (וכן דעת ר' זעירא בשם רב ירמיה בירושלמי).

ג. החזון ומתפלל מפני הספק – אינו צריך לחדש דבר בתפילה השניה (כדלהלן), כיון שצריך לחזור ולהתפלל מהספק, אין לך חידוש גדול מזה (רבנו יונה ועוד). ויש דעות שבתפילת ערבית שהיא רשות, אין חובה לחזור ולהתפלל, ולפי זה אם חוזר – יש לחדש בה דבר (ע' משנ"ב קו סק"ב). המסופק אם התפלל בתפילות שבת או במוסף של ראש חדש וחזו"מ – ראה בסמוך.

ד. היה עומד בתפילה ונזכר שהתפלל – אמר רב יהודה אמר שמואל: פוסק ואפילו באמצע ברכה.

א. טעם הדבר, מפני שהתחיל להתפלל בתורת חובה ולא כנדבה, ואסור להוסיף על תפילות החובה (רי"ף ועוד). והראב"ד פרש: 'פוסק' – רשות, אבל אם רצה ממשיך כתפילת נדבה. ולזה נטה הרשב"א, ונסתייע מהירושלמי. והכרעת הפוסקים כדעה ראשונה, ואולם זהו דוקא כשהתחיל בדעה שכבר התפלל, אבל אם היה מסופק בדבר והתחיל בתנאי, ובאמצע תפילתו נזכר שהתפלל – גומר תפילתו. י"א שאין צריך לחדש בה דבר וי"א שצריך (עפ"י משנ"ב ובאה"ל).
ב. מי שהתחיל להתפלל בדעה שהוא חייב להתפלל מפני ששכח מלהזכיר 'על הנסים' בתפילתו, ונזכר באמצע התפילה שאינו חייב לחזור ולהתפלל – יש מי שכתב להפסיק בתפילתו אפילו באמצע ברכה (שערי תשובה תרפב סק"א בשם מכתב לדוד ג).

ה. טעה והתחיל תפילת חול בשבת – גומר אותה ברכה וממשיך בתפילת השבת, כי בעצם תפילה זו שייכת בשבת אלא שחכמים לא הטריחו משום כבוד השבת.

א. יש שכתבו: דוקא בשלש התפילות הקבועות, אבל בתפילת המוספין – פוסק אפילו באמצע ברכה, שהרי אין בחול תפילה במקום מוסף (תר"י). וכן הביא בשם הר"מ, וכ"ה ברא"ש. ואולם הראב"ד כתב שאין חילוק בדבר, כי גם תפילת המוספין ראויה היתה ליי"ח ברכות (וכ"ד הרשב"א).

ב. יש מי שכתב שש"ץ שטעה ופתח בשבת בתפילת חול, אינו גומר הברכה, לפי שהציבור לא עשאו שליח לתפילה זו (עפ"י יפה ללב או"ח רסח. וע"ע מגדים חדשים כאן).

ג. התחיל לומר תיבת 'אתה' בלבד; אם טעה וסבר שהוא חול, והתחיל על דעת תפילת חול – יגמור ברכת 'אתה חונן', אעפ"י שתיבה זו שייכת גם לתפילת שבת שהוא עומד בה, 'אתה קדשת' או 'אתה אחד'. ואולם אם יודע שהוא שבת אלא שנכשל מפני שגרת הלשון – אין זו התחלה לתפילת חול (תרומת הדשן יד. וע"ע באו"ח רסח, ג).

ד. התחיל תפלת חול בשבת בימות החמה, וכשאמר 'ברך עלינו' הזכיר גשמים – יחזור לתחילת הברכה ויאמרנה כהוגן ורק אח"כ יחזור לתפלת השבת (עפ"י הלכות קטנות ח"ב צא, מובא בבאה"ט קיז סק"ז). יש מי שכתב שבמקרה ההפוך, שלא הזכיר גשם בימות הגשמים, מסיים הברכה וחוזר לתפילת השבת, ואין צריך לתקן ברכתו (עפ"י ברכת מרדכי ח"א סוס"י כה).

ו. התפלל ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללים; אמר רב יהודה אמר שמואל: אם יכול לחדש בה דבר – יחזור ויתפלל. ואם לאו – אל יחזור ויתפלל. [וגם אם התפלל תחילה ביחיד, אין אומרים יחיד לגבי ציבור כאילו לא התפלל עדין, אלא צריך לחדש בה דבר].

א. וכן הלכה. ואף על פי שאנו נוקטים כר' יוחנן שאמר 'ולואי ויתפלל כל היום כולו' ואין צריך לחדש – זהו בספק, אבל ודאי התפלל, אין לו לחזור ולהתפלל ללא חידוש (תוס' ועוד. מרש"י משמע (כ"כ תר"י) שר' יוחנן עצמו סובר שאין צריך חידוש [אלא שאנו נוקטים בדבר זה כשמואל], ויש אומרים שגם ר' יוחנן מודה לשמואל. עפ"י רב האי גאון, תוס' ותר"י). ויש אומרים שלהלכה אין צריך לחדש בתפילה אלא כשמתפלל עם הציבור, שנראה כמתפלל לחובה, אבל יחיד המתפלל תפילת נדבה אינו צריך לחדש בה דבר (תר"י בדעת הר"ף). ישנה דעה הסוברת שחייב להתפלל עם הציבור בשנית אם יכול לחדש דבר בתפילתו. ואם לאו – רשות (ע' בהגהות אשר"י, מא"ז).

ב. לא התירו לאדם להתפלל בשנית אלא בתורת נדבה ותחנונים, אבל על דעת חובה – אסור. והצבור אסורים להוסיף תפילות בשום פנים (רי"ף; או"ח קז).

ג. יש שכתבו שבשבת אין להתפלל תפילת נדבה, לפי שאין נדרים ונדבות קרבים בשבת (תר"י בדעת הר"ף). ויש סוברים שאפשר להתפלל תפילת נדבה בשבת, ואפילו תפילת מוסף (שם, מרב האי גאון). ויש מחלקים בין תפילת מוסף לשאר תפילות (שם). והכרעת הפוסקים היא שאין להתפלל נדבה בשבת, וכן הדין במוסף של ראש חודש וחול המועד. והוא הדין למסופק אם התפלל – אינו חוזר ומתפלל בשבת ובמוסף. ואולם יש לו עצה שיהא שליח צבור, וממילא יחזור התפילה (עפ"י משנ"ב ובאה"ל).

ד. חידוש בתפילה היינו שיחדש דבר בכל ברכה מהאמצעיות, מעיין אותה ברכה. ואם חדש אפילו בברכה אחת – דיו. אבל לא בשלש ברכות ראשונות ואחרונות. ויש אומרים שאין נקרא חידוש אלא אם נתחדש אצלו דבר שלא היה צריך אליו מקודם לכן. ונראה שבקשה שהוא מורגל בה בכל יום בתפילת החובה, אינה נחשבת 'חידוש', כי לא ניכר בחידושו שהיא תפילת נדבה (עפ"י שו"ע ורמ"א ובאה"ל קז, ב).

אם לא התפלל עדיין, ונכנס ומצא צבור שמתפללים; אמר רב הונא: אם יכול להתחיל ולגמור תפילתו עד שלא יגיע ש"ץ ל'מודים' – יתפלל, ואם לאו – ימתין ויענה 'מודים'. רבי יהושע בן לוי אמר: אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ץ לקדושה. כי סובר שאין היחיד אומר קדושה. [בירושלמי מובאת דעה שימתין כדי לענות אמן ד'שומע תפלה'].

א. להלכה, אם לא ישמע אחד מהדברים הללו: קדושה, 'אמן' דהאל הקדוש, 'אמן' דשומע תפילה, 'מודים' – ימתין. ואם יודע שישמע אחר כך קדושה, או שכבר שמע – יתפלל. אך לענין 'מודים' אינו מועיל, שהרי מכל מקום אינו שוחה עם הציבור ומודה עמהם. ואולם אם הוא רוצה להתפלל חוץ לבית הכנסת – אין צריך להמתין (עפ"י משנ"ב). ויש מהראשונים שנקטו להלכה שאין צריך להמתין אלא לקדושה, אבל לא ל'מודים' – ע' ב"י קט ולח"מ תפלה י, טז בדעת הרמב"ם; מאירי).

ב. כתב רב האי גאון ז"ל שאם אינו יכול להתחיל ולגמור כאמור, יתחיל תפילתו שבלחש ביחד עם הש"ץ, ועונה קדושה עם הצבור. וגם יאמר עם הש"ץ מלה במלה ברכת 'אתה קדוש' ו'שומע תפלה', והרי זה כאילו ענה 'אמן' עליהן (עפ"י תרומת הדשן יא).

- ג. התחיל להתפלל והגיע ש"ץ לקדושה – ישתוק ויקשיב (עפ"י רש"י בסוכה; ר"ח. ואע"פ שר"י ור"ת תמחו על כך, כבר נהגו העם לשתוק ולשמוע וגדול המנהג. תוס'. וע' תר"י).
- הגיע הש"ץ ל'מודים' – יכרע עם הצבור, שלא ייראה ככופר במי שהצבור משתחוים לו, אבל לא יפסיק באמצע תפילתו באמירה. ולא ישחה כשהוא בסוף הברכה אלא באמצעה (תוס' ושאר פוסקים). ודעת תר"י שמוטר לו לשחות לצורך זה אף בסוף הברכה (וע"ע בהרחבה בספר 'כרע רבץ' פרק ו).
- ד. מי שדרכו להאריך בתפלתו ואינו יכול לסיימה עד קדושה – נסתפק בבאור הלכה (קט, א) האם עדיף שימתין ויענה קדושה או יתחיל להתפלל עם הצבור.
- ה. בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד כא, ב) כתב דבר חדש: 'שאסור לשום אדם להתחיל להתפלל שמונה עשרה כשלא יוכל לגמור קודם נשיאת כפים, ע"ש – שעניית 'אמן' על ברכת הכהנים היא חלק מחיוב המצוה המוטלת גם על הישראל.

ז. נחלקו רב הונא וריב"ל האם היחיד (המתפלל עם הציבור, אך לא כשהוא לבדו. עפ"י רש"י ורשב"א) אומר קדושה אם לאו.

להלכה אינו אומר, שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל – כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה, גזרה שוה תוך – תוך מעדת מרגלים.

יש שנראה מדבריהם שדין זה, שדבר שבקדושה אינו אלא בעשרה – דאורייתא הוא (ע' במובא במגדים חדשים כאן). וכן נקט בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב צח). והורה על פי זה שאין לקיים מניין תפלה לילדים כשאין שם עשרה גדולים. וצ"ע לפי"ז כיצד הקלו (להלן מו:): לעשות סניף בקטן ובעבד לעשרה. וגם הר"ן כתב שאין זה אלא אסמכתא בעלמא, והובא בכס"מ תפלה ה, ח. וכ"ה בפרי מגדים (נה א"א סק"ד). וכן צ"ע שבאג"מ עצמו במקום אחר (או"ח ח"ב יח) נקט כן לעיקר. ולפי"ז היה מקום להקל במנין של ילדים קטנים, מה גם שלדברי התוס' בפסחים (פ. ד"ה שה) יש להיתר ספיית איסור דאורייתא לקטן במקום הינוך מצוה (וע"ג גם במג"א שמג סק"ג תקנא סק"א ועוד). וצ"ע.

ח. רב דימי אמר בשם ר' יהודה ור' שמעון תלמידי ר' יוחנן: לכל אין מפסיקים (בתפילה) חוץ מן יהא שמו הגדול מבורך, שאפילו עוסק במעשה מרכבה – פוסק. והסיקו שאין הלכה כמותו, ולא יפסיק כשהוא בתפילתו.

אלא שותק ומקשיב מהש"ץ. וכנ"ל. ואחר שסיים י"ח ברכות ואמר 'יהיו לרצון', יכול לענות קדיש וקדושה ו'ברכו', אבל קודם אמירת 'יהיו לרצון' לא יפסיק (עפ"י משנ"ב).

דף כב

לו. מהם חילוקי הדינים בדין בעלי קריין לתורה ולתפילה, ואופני שהרתם?

עזרא תיקן טבילה לבעלי קריין (והודעתם לבניך ולבני בניך – יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחרב – מה להלן באימה וביראה וברתת ובויע, אף כאן. ובעל קרי, שלא כשאר כל הטמאים, לא נטמא אלא מתוך קלות ראש וזחות הדעת. טעם נוסף יש בדבר, שלא יהו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים. וגדר גדול גדרו בה, כאותו מעשה. וע' טעם נוסף בירושלמי כאן ה"ד).

יש אומרים שעזרא לא תיקן אלא לתורה, וב"ד שעמדו לאחר מכן תקנו ב"ד לתפילה שלא יתפלל עד שיטבול (רמב"ם תפלה ד, ד). וי"א שעזרא תיקן גם לתפילה (עפ"י רא"ש ב"ק פ"ו יט; מאירי לעיל כ).

הלימוד שבעל קרי אסור בו:

מתקנת עזרא שבעלי קריין אסורים לקרות בתנ"ך, משנה וגמרא הלכות ואגדות. [בירושלמי ישנה דעה שבעל קרי שונה הלכות ולא אגדות (בקה"ע פירש הטעם, שלבו נמשך אחריהן יותר ויבוא לעיין בהן). גם יתכן שצריך לזה יותר אימה ויראה, שעל ידן מכיר את מי שאמר והיה העולם].

רבי יוסי אומר: שונה הוא ברגילות (= שגורות, שהוא מוציאן מפיו במרוצה ואין צריך להאריך בהן) ובלבד שלא יציע את המשנה (בטעמי פירושה. רש"י).

רבי יונתן (ברי"ד הגרסא: ר' נתן) בן יוסף אומר: מציע הוא את המשנה ואינו מציע את הגמרא (וכן א"ר אלעאי אמר ר' אחא בר יעקב משום רב, וכשיטת רבי מאיר).

רבי נתן בן אבישלום אומר: אף מציע את הגמרא, ובלבד שלא יאמר אזכרות (= שמות הקדש) שבו. רבי יוחנן הסנדלר אומר משום רבי עקיבא רבו (ואפשר שכן היא גם דעת ר"ח בן גמליאל): לא יכנס למדרש כל עיקר (לא להציע ולא לשנות, אבל נכנס לביהמ"ד ושותק). ואמרי לה: לא יכנס לבית המדרש כל עיקר. רבי יהודה אומר: שונה הוא בהלכות דרך ארץ. (וברכות המזון וכד' – עשאן ר"י כהלכות דרך ארץ כנ"ל). [ואף על פי שהקל רבי יהודה לאחרים, היה מחמיר על עצמו ונמנע מלשנות לתלמידיו בהלכות דרך ארץ]. היה קורא בתורה ונזכר שהוא בעל קרי – אינו מפסיק ועולה אלא מגמגם וקורא. רבי מאיר אומר: אין בע"ק רשאי לקרוא בתורה יותר משלשה פסוקים.

בעל קרי מותר בתפלין, אם קינח הקרי מעליו (עפ"י סוכה כו: ב"י או"ח מ).

רבי יהודה בן בתירא אומר: אין דברי תורה מקבלים טומאה (הלא כל דברי כאש). כאשר בא זעירי לבבל אמר: בטלוח לטבילה?! [ויש אומרים שאמר 'בטלוח לנטילה', כלומר לחזור אחר מים לתפילה] אמר רב נחמן בר יצחק: עתה נוהג העולם כר' יהודה בן בתירא.

וכן הלכה, דרנב"י בתראה הוא. ואולם כמה ראשונים כתבו שלתפילה לא בטלוח, וצריך נתינת ט' קבין כנוכר לעיל [ואפילו במקום ביטול התפילה – 'זוכרים אנו כמה שבתות ממר רב אהרן גאון ז"ל שהיינו מתפללין בביתו והוא יושב מן התפילה עד הערב'. ספר האשכול הל' בע"ק]. וכתב הרמב"ם (תפלה ד, ט) שגם לפי מנהג האוסרים, בחולה שראה לאונסו אין מנהג לאסור אלא מקנח עצמו ורוחץ ידיו ומתפלל.

וכתבו הפוסקים האחרונים שאף כי אין כיום חובה, בין לתורה בין לתפילה, מכל מקום מעלה ושבח יש בהקפדה על טבילה זו, ובפרט לענין תפילה וביותר לשליח ציבור (ע' בשו"ת מן השמים (ה) שמחמיר בזה מאד). וכתב המשנ"ב (פח סק"ב) שאם ע"י טבילתו ייבטל מתפילה בציבור, אפשר שאין להחמיר ולטבול כי כיון שכבר בטלוח אין להחמיר בדבר המביא לידי קולא.

אופני טהרת בעל קריין לסוגיהם, לתורה:

אמרו תנאים שנתנית תשעה קבין מים על בעל קרי מטהרתו (נחום איש גמזו לחשה לרבי עקיבא ורע"ק לחשה לבן עזאי, וב"ע לחשה / שנאה לתלמידיו בשוק). אמר ר' ינאי: שמעתי שמקילים בה (במרחצאות, או בנתינת ט' קבין) ושמעתי שמחמירים בה, וכל המחמיר בה על עצמו – מאריכים לו ימיו ושנותיו. ותשעה קבין מטהרים בנתינה בלבד, לא בטבילה בתוכם (ר' זירא). ודוקא לחולה, אבל בריא המרגיל (- שמשמש מטתו) צריך טבילה בארבעים סאה דוקא. ובריא שראה לאונסו – נטהר בנתינת תשעה קבין (אם מתקנת עזרא, כאביי, או מתקנה מאוחרת יותר – רבא).

'חולה' היינו אדם חלוש (באה"ל פח, א). והוא הדין לסתם תלמידי חכמים, שחולים הם (עפ"י רש"י וע' נדרים מט ור"ן). וגם משום בטול תורה וביטול פריה ורביה).

בחולה שאמרנו – נחלקו אמוראים: יש אומרים דוקא לאונסו אבל במרגיל צריך מ' סאה [ולפי זה אין הבדל בין בריא לחולה] (רב דימי בשם רע"ק ור' יהודה גלוסטרא), וי"א דוקא במרגיל אבל לאונסו פטור מכלום (רבין בשם רב אסי. וכן משמע דעת רב נחמן ורב יוסף). ורבא הסיק: חולה המרגיל – טובל בארבעים סאה, וחולה לאונסו פטור מכלום.

א. גרסת הרשב"א (בחי'דושיו, וכן תמך בגרסה זו בתשובה ריט) והריטב"א והרי"ד ועוד: 'חולה המרגיל ובריא לאונסו – ט' קבין, חולה לאונסו – פטור מכלום'.

ב. בירושלמי (ה"ד) אמר ריב"ל: אין קרי אלא מתשמיש המטה ולא לאונסו. ורב הונא אמר: אפילו ראה בחלום.

רב הונא נקט שאפשר לטבול במרחצאות. ואילו רב חסדא ורב אדא בר אהבה נקטו שאין טבילה בחמין. שנינו בבבלייתא שנתנית ט' קבין מועילה ללימוד עצמי אבל המלמד לאחרים [ובכלל זה המזמן בברכת המזון, והמוציא אחרים ידי חובתם בתפילה ובברכות] – צריך ארבעים סאה. ונחלקו אמוראים בחולה שראה לאונסו האם צריך ארבעים סאה כדי ללמד לאחרים, או די לו בט' קבין. רבי יהודה אומר: ארבעים סאה מכל מקום. יש מפרשים דבריו, אפילו בטבילה בכלים. ויש מפרשים דוקא בקרקע ואפילו במים שאובים.

וכן הוא במשנת מקוואות (ת,א). וכן משמע בפוסקים, שנקטו ששאובין כשרים לטבילת בעלי קריין (ע' או"ח פח,א), אבל דוקא בקרקע (השגות הראב"ד ברכות ו,ה; מג"א תרו סק"י ושו"ע הגר"ז). והסיקו שאין צריך ארבעים סאה (אם משום שאין חילוק בין ללמוד וללמד, אם משום שהלכה כריב"ב שבטלוח לטבילה בין ללמוד עצמו בין למלמד לאחרים (עפ"י ראשונים).

א. משמע בגמרא שלריב"ב בטלה התקנה, בין לענין טבילה בין לענין נתינת ט' קבין (עפ"י רשב"א וריטב"א).

ב. מי שקשה לו לטבול – ירחץ עצמו בתשעה קבין (פוסקים, מובא במשנ"ב פח סק"ד).

ג. נתינת ט' קבין מים, צריכה להיות מכלי אחד ללא שום הפסקה (תר"י עפ"י משניות טהרות). וכשר ליתן אף משנים ושלשה כלים ובלבד שלא יפסיק ביניהם, אך לא יותר משלשה כלים (ע' או"ח פח).

ולענין שפופרת מהוררת, כמצוי בזמננו במקלחות – בשו"ת שבט הלוי (ה"א כד) נקט להקל, כאשר המים זורמים בשפע ולא טיפות טיפות, כי אין צורך דוקא ב'כלי' (וכ"כ בילקוט יוסף). ד. שיעור ט' קבין הוא כ-12 ליטר ומחצה, לפי חשבון כביצה – 57.6 סמ"ק (הגהות 'איש מצליח' פח). ולפי דעת החזו"א שנפח הביצה הוא 99 סמ"ק, נמצא נפח תשעה קבין למעלה מ-21 ליטר ושליש.

ה. האחרונים נסתפקו לענין חציצה. ובספר האשכול נמצא שאין חציצה פוסלת בטבילת בעלי קריין, מלבד אם החציצה ברוב הגוף (מובא בבאה"ל שם. וע"ע שערי תשובה פח,א; שבט הלוי ח"א כד). ו. תקנת עזרא שייכת גם בביאה ללא הוצאת זרע, גם אם ננקוט שאין באופן זה טומאת קרי (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א עב. ואולם בשלא גמר ביאתו – לא, כמבואר בראשונים כאן).

דפים כב – כג

לז. א. היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו או במקומו – מה דינו?

ב. היה עומד בתפלה ומים שותתים על ברכיו – מה דינו?

ג. מי שהפסיק תפלתו ושהה כדי לגמור את כולה – להיכן הוא חוזר, למקום שפסק או לראש התפלה?

ד. הנצרך לנקביו והתפלל – מה דינו?

ה. האם מותר להחזיק חפצים בשעת התפלה?